

Національна академія мистецтв України
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВА

Зіненко Тетяна Миколаївна

УДК 738.3(092)(477):008:[005.745](043.3)

**СИМПОЗИУМИ ХУДОЖНЬОЇ КЕРАМІКИ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХХ — ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
ЯК ЯВИЩЕ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ**

26.00.01 — теорія та історія культури

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ — 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

Науковий керівник

кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник,
заслужений діяч мистецтв України

РОГОТЧЕНКО Олександр Олександрович,

Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України,

старший науковий співробітник відділу

науково-творчих досліджень, інформації та аналізу

Офіційні опоненти:

доктор мистецтвознавства, професор,

заслужений діяч мистецтв України

ЛАГУТЕНКО Ольга Андріївна

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури,

професор кафедри історії та теорії мистецтва

кандидат мистецтвознавства

КЛИМЕНКО Олена Олександрівна

Інститут мистецтвознавства, фольклористики

та етнології імені М. Т. Рильського НАН України,

науковий співробітник відділу

декоративно-прикладного мистецтва

Захист відбудеться 30 вересня 2014 року о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.460.01 в Інституті проблем сучасного мистецтва НАМ України за адресою: 01133, м. Київ, вул. Щорса, 18-Д, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України за адресою: 01133, м. Київ, вул. Щорса, 18-Д.

Автореферат розісланий 29 серпня 2014 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. САВЧУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Симпозіуми художньої кераміки стали помітною подією у мистецькому житті України останньої чверті ХХ — початку ХХІ століття. Це зумовлює необхідність їх цілеспрямованого дослідницького пошуку, вивчення, узагальнення та систематизації існуючих моделей; мистецтвознавчого аналізу окремих створених робіт. Особливого значення набуває дослідження теоретично-концептуального підґрунтя, деталізація окремих аспектів, аналіз здобутків і проблем та проведення порівняльної характеристики українського досвіду та світових культурних здобутків. Симпозіуми стали пусковим фактором запровадження новацій у сучасній професійній художній кераміці: запропонували нові принципи побудови мистецьких творів («монументальна», «палаюча» керамічна скульптура тощо); вони активізували процеси творчого розкриття властивостей художньої кераміки в сучасних умовах; надали художникам можливість експериментувати та втілювати найсміливіші творчі задуми; відкривати та використовувати широкий спектр виражальних засобів, доступних лише кераміці. Симпозіуми спричинили також підвищений інтерес до художньої кераміки в загальному контексті сучасного мистецтва.

Доцільність дослідження симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної культури зумовлена необхідністю подолання існуючих культурно-мистецьких суперечностей між:

- концептуальними підходами й організацією симпозіумів художньої кераміки як культуротворчого явища;

- підходами у висвітленні та трактуванні симпозіумного руху у вітчизняних і зарубіжних джерелах;

- потребою сучасної мистецтвознавчої науки та мистецької практики: осмислити і віднайти оптимальні шляхи організації та проведення симпозіумів художньої кераміки як культуротворчого чинника сучасної культури та подоланням «меншовартісного» відношення до симпозіумів, художньої кераміки як до явищ «відпочинкового», несерйозного характеру;

- великою кількістю реалізованих проектів і загальним неналежним рівнем теоретичного осмислення здобутків і прогалин симпозіумів художньої кераміки як складової частини сучасного мистецького процесу, що зумовлено відсутністю цілісного наукового аналізу цих явищ; узагальненням й методичними рекомендаціями щодо використання набутого досвіду при проведенні симпозіумів у процесі подальшої модернізації сучасного мистецького життя.

Важливість зазначеної проблематики у загальному контексті сучасного мистецького процесу, необхідність всебічного дослідження й аналізу історичних шляхів і методологічних засад становлення, визначення типологічних особливостей та соціально-культурної складової симпозіумів художньої кераміки на базі набутого досвіду зумовили актуальність даного дослідження.

Зв'язок наукової роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану наукових досліджень Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України, зокрема, у рамках фун-

даментальної наукової теми «Мистецтво України 30–80-х рр. ХХ ст.» (реєстр. № 0110U004051 від 29.06.2010).

Мета дослідження — дослідити, проаналізувати й узагальнити досвід проведення вітчизняних симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної культури наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

– вивчити та проаналізувати історичні шляхи та методологічні засади становлення симпозіумів художньої кераміки у системі новітніх мистецьких процесів;

– систематизувати та структурувати особливості симпозіумів художньої кераміки, узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід їх реалізації;

– обґрунтувати модель існування симпозіумів художньої кераміки у світовому мистецькому русі;

– виявити прогресивні чинники впливу симпозіумів художньої кераміки на розвиток сучасного мистецтва в Україні.

Об'єктом дослідження є симпозіуми художньої кераміки.

Предмет дослідження — поетапний розвиток симпозіумів художньої кераміки України кінця ХХ — початку ХХІ століття як явища новітньої художньої культури.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить теорія наукового пізнання; положення про діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ і процесів та їх вивчення з урахуванням конкретно-історичних умов; науковий плюралізм у оцінці мистецьких симпозіумного руху. Поставлені в дисертації завдання визначили сукупність вжитих методів: *компаративний* — у застосуванні порівняльно-історичного аналізу такого явища як симпозіум художньої кераміки в різних країнах; *емпірико-теоретичний* — для спостереження, опису, класифікації симпозіумів; *інтертекстуальний* — при аналізі впливу симпозіумів на соціокультурне середовище. Для дослідження створених на симпозіумах мистецьких робіт було застосовано *метод образно-стилістичного аналізу*.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що на основі цілісного історико-мистецтвознавчого аналізу теоретичних, концептуальних, методичних та організаційно-практичних засад підготовки і проведення симпозіумів художньої кераміки в Україні (кінець ХХ — початок ХХІ ст.) було *вперше*:

– узагальнено, систематизовано та структуровано основні теоретичні концепції проведення симпозіумів художньої кераміки, виявлено вітчизняні та світові тенденції їх розвитку;

– обґрунтовано типологічні особливості симпозіумів художньої кераміки з урахуванням форми власності, статусу, жанрів;

– розроблено критерії визначення типів і мистецтвознавчого змісту створених художніх творів;

– розкрито залежність стану симпозіумного руху від загальних історичних, економічних соціально-культурних чинників (динаміка соціокультурних і політичних процесів, економічний стан промислової керамічної галузі, фор-

мування матеріально-технічної бази симпозіумів, збереження створених на симпозіумах керамічних творів);

- систематизовано та класифіковано за видами та типами симпозіуми художньої кераміки; обґрунтовано напрями впровадження прогресивних ідей та досвіду організації та проведення симпозіумів художньої кераміки в системі сучасних мистецьких процесів;

- науково обґрунтовано й уточнено поняття «симпозіуми художньої кераміки», розкрито особливості організації та проведення симпозіумів художньої кераміки, визначення ролі в них куратора симпозіуму;

- окреслено межі впливу симпозіумного руху на активізацію художньої творчості у сфері художньої кераміки (соціальної детермінованості, особистісної, психологічної зорієнтованості митця);

- спростовано міф про «відпочинковий» характер симпозіумного руху;

- уведено до наукового обігу робочі документи та матеріали конкретних симпозіумів художньої кераміки.

Практичне значення роботи полягає в тому, що напрацьований у дисертації фактологічний матеріал може бути використаний при створенні навчальних посібників, розробленні навчальних курсів з історії української культури і сучасного українського мистецтва, а також у практичній роботі організаторів та кураторів симпозіумів художньої кераміки; працівниками музеїв при формуванні колекцій сучасного мистецтва.

Результати дослідження можуть бути застосовані у практиці викладання культурології, мистецтвознавства, а також при формуванні нових спецкурсів гуманітарних дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати роботи оприлюднені у вигляді доповідей на науково-практичних конференціях: Всеукраїнських: «Міст Львів–Київ (Схід–Захід): Дві школи мистецтвознавства, два осередки. Проблеми останнього десятиліття» (Київ, 2002), «Образотворче мистецтво у контексті сучасності» (Полтава, 2007), «Філософсько-освітні та мистецькі проблеми сучасної культурології України» (Полтава, 2008), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Інновації в освіті, науці та виробництві» (Полтава, 2009); міжнародних: «Відродження визначних центрів народного мистецтва України: блеф романтиків чи прогноз аналітиків?» (Опішня, 2001), «Сучасне мистецтво “Східного блоку”: Перспективи інтеграції української образотворчості у світовий культурний простір» (Київ, 2002), «Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри» (Київ, 2004), «Інноваційний розвиток суспільства за умови кроскультурних взаємодій» (Суми, 2008), «Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція» (Київ, 2008), «Україна — Китай: діалог і взаємозбагачення культур» (Київ, 2008), «Мистецтво сучасності: конфігурація форм і смислів» (Київ, 2010), «Митець і музей: шляхи взаємодії» (Одеса, 2013), «Освіта, наука, культура» (Гжель, 2013), VI Міжнародній науковій конференції «Історія і культура Японії» (Москва, 2013), II Міжнародному науковому конгресі «Етнодизайн» (Полтава, 2013).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 21 науковій одноосібній публікації, із них 7 (2 статті в іноземних виданнях) — у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України з напрямку «мистецтвознавство»; 7 додаткових статей та матеріалів 7 наукових конференцій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 199 стор., із них 167 стор. — основного тексту. Список використаних джерел містить 387 позицій (із них 39 — іноземні).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його хронологічні та територіальні межі; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та дані щодо їх апробації та опублікування.

У **першому розділі** «**Стан наукової розробки, історичні шляхи та методологічні засади вивчення симпозіумів художньої кераміки**», що складається з трьох підрозділів, — обґрунтовано теоретичні, концептуальні підходи до розуміння симпозіумів художньої кераміки як культурологічного феномену; окреслено проблемологічне поле симпозіумного руху; показано історіографію дослідження симпозіумів; проаналізовано джерела та термінологічний апарат; визначено вітчизняні та світові тенденції розвитку симпозіумів художньої кераміки.

1.1. Джерела та історіографія симпозіумного руху як явища сучасної культури. Підрозділ містить аналіз літератури, дотичної до проблеми, інформацію про джерельну базу, історичні шляхи розвитку та методологію дослідження симпозіумів художньої кераміки. У процесі роботи автором опрацьовано та систематизовано наявні літературні джерела, що об'єднані автором у чотири основні групи. Слід зазначити, що комплексні дослідження, в яких розвиток симпозіуми розглядаються як цілісний процес, практично відсутні. Виняток становить монографія М. Протас «Скульптурные симпозиумы Украины: Стилистико-парадигмальная эволюция» (К., 2012), присвячена дослідженню культурологічного спектру симпозіумного руху, але вона стосується скульптурних симпозіумів і побудована на вивченні їх специфіки.

Першу групу складають праці, що містять концептуальні підходи до розуміння симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної культури. Найчастіше зустрічаються праці, присвячені вивченню окремих симпозіумів художньої кераміки: О. Голубця, В. Гудака, В. Данилейка, О. Клименко, О. Лагутенко, Л. Лисенко, В. Могилевського, Н. Олійник, В. Онищенко, О. Перця, Ф. Петрякової, О. Пошивайла, О. Роготченка, В. Титаренка, Р. Шмагала. Також для більш повного розуміння особливостей симпозіумного руху в сфері художньої кераміки в країнах близького та далекого зарубіжжя та впливу цього руху на розвиток й еволюцію симпозіумів в Україні були опрацьовані іншомовні літературні джерела, серед авторів яких: Л. Андрєєва, Ю. Башинова, Є. Власова, Н. Воронов, С. Кавецкая, Т. Ломанова, В. Малолетков, В. Мейланд, Д. Осінські.

Другу групу склали дослідження, присвячені концептуальним засадам та організаційним технологіям симпозіумів художньої кераміки, серед яких найбільш цікавими публікації кураторів та учасників симпозіумів: С. Барріос, О. Безпалків, О. Бланк, М. Вакуленка, А. Георгію, А. Гориславця, В. Данилейка, Т. Ерошенко, В. Колтигіна, О. Липи, В. Малолеткова, О. Міловзорова, В. Мотрій, В. Онищенко, О. Перця, П. Печорного, О. Пошивайла, Т. Пунанс, С. Радька, І. Рогової, Б. Росі, О. Татарінцева.

Третю групу джерел складають наукові дослідження, публікації та каталоги, що висвітлюють та аналізують творчість на симпозіумах українських та зарубіжних художників-керамістів. У цій групі переважають публікації у наукових часописах таких авторів: І. Бекетової, А. Ботанової, О. Клименко, С. Лупій, В. Петрашика, В. Підгори, О. Ханка, З. Чегусової.

Четверту групу літературних джерел складають каталоги та статті у періодичних виданнях, присвячені конкретним симпозіумам художньої кераміки.

У загальнотеоретичному осмисленні проблем, порушених у дисертації, основу склали дослідження з питань історії і теорії мистецтва, естетики, культурології, охорони культурної спадщини таких науковців: В. Бітаєва, О. Босенка, О. Голубця, В. Даниленка, Т. Кари-Васильєвої, М. Криволапова, О. Лагутенко, О. Петрової, М. Протас, А. Пучкова, О. Ременяки, О. Роготченка, В. Сидоренка, В. Скуратівського, О. Федорука, З. Чегусової, В. Шейка, М. Юр.

Окрім значної добірки наукових джерел, спеціальну джерельну базу дисертації становлять робочі матеріали проведених симпозіумів художньої кераміки, матеріали архівів, фото та відео-документи, статті в періодиці, присвячені окремим проектам, художникам чи творам.

Джерельну базу дисертації складають також створені на симпозіумах художньої кераміки мистецькі твори, що знаходяться в зібраннях державних музеїв та приватних колекціях. Велике значення для дослідження сучасного симпозіумного руху мало відвідування автором симпозіумів художньої кераміки в Охтирці (1995, 1996, 2001), Опішному (1997–2001, 2010–2014), Слов'янську (2001, 2005, 2010), Малій Білозерці (2014), Ялті (2012, 2013), а також присутність на симпозіумах за кордоном «Арт-Жижаль» (Білорусь, 2013) та «Байкал-Керамістика» (2014), де окрім практичного досвіду, була отримана ексклюзивна інформація щодо стану та проблематики симпозіумного руху.

Значний об'єм інформації, особливо стосовно симпозіумів за кордоном, було отримано при користуванні Інтернет-ресурсами, при листуванні з зарубіжними організаторами симпозіумів художньої кераміки та художниками-керамістами, а також шляхом особистого спілкування з учасниками і організаторами різноманітних симпозіумів.

Методологічну основу дисертації складають принципи системності та історизму. Для розв'язання завдань, поставлених у дисертації, було застосовано комплексний підхід. Спираючись на компаративний метод, були опрацьовані дані щодо симпозіумів художньої кераміки України в контексті світових мистецьких процесів.

На основі методів типології, класифікації та образно-стилістичного аналізу були проаналізовані твори українських художників-керамістів, що були учасниками симпозіумів.

1.2. Концептуальний та термінологічний аспекти симпозіумів художньої кераміки. У підрозділі розглянуто філософські засади симпозіумного руху і визначено, що симпозіуми як явище зародилися в умовах подальшої демократизації сучасного мистецтва.

Подано тлумачення концептуальної сутності симпозіумів як важеля активізації професійної діяльності художників-керамістів та підвищення інтересу до сучасного мистецтва.

У підрозділі визначено характеристику термінологічного апарату, проаналізовано етимологічне походження термінів: «симпозіум», «пленер», «фестиваль», «практикум». Доведено, що симпозіуми вирішували проблему творчого спілкування художників у спеціально створених умовах, що зумовило активізацію мистецького життя.

1.3. Формування проблемологічного поля симпозіумів художньої кераміки. У підрозділі зосереджено увагу на характеристиці основних підходів, парадигмах, міждисциплінарній розробці сучасних культурних форм і мистецьких практик симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної культури. Проблемологічне поле симпозіумного руху складає: виявлення ролі та місця симпозіумів у понятійно-категоріальній системі теорії культури, з'ясування розгалуженого комплексу питань, що виникають при дослідженні сучасних художніх процесів. Проблематика симпозіумів торкається фундаментальних засад пошуків нових підходів у поняттєво-категоріальній системі сучасного мистецтва.

Проблемологічне поле впровадження симпозіумів художньої кераміки у практику мистецького життя зосереджено у наступних факторах: інтеграційний, що полягає у збагаченні національної школи професійної художньої кераміки теоретичними знаннями та професійним практичним досвідом зарубіжних мистецьких шкіл, у формуванні професійного зростання вітчизняних художників-керамістів; гуманістичний, що стимулює реалізацію творчих потенцій митців, спонукає їх до народження й реалізації нових ідей; когнітивно-інтелектуальний, що передбачає вдосконалення наукового апарату та термінологічної визначеності мистецьких явищ, формуванню методичного інструментарію організації та проведення симпозіумів художньої кераміки; компетенційний, що забезпечує особливості розуміння куратором симпозіуму комплексу процесів, що забезпечують успішну реалізацію проекту симпозіуму художньої кераміки.

У підрозділі структуровано теоретичну проблематику категорійного осмислення симпозіумного руху, розглянуто формування узагальненої культурологічної моделі, побудованої на вивченні конкретних симпозіумів художньої кераміки.

Другий розділ «Симпозіуми художньої кераміки як чинник становлення сучасних мистецьких процесів» складається з трьох підрозділів. Розділ присвячений висвітленню актуальних для сучасного мистецтвознавства аспектів моделі розгляду симпозіумів художньої кераміки у системі культуротворення, а також запропоновано авторське обґрунтування ролі симпозіумного руху

в сфері художньої кераміки; визначено характерні риси організації та виокремлено типологічні особливості симпозіумів; розглянуто проблеми репрезентативності симпозіумів як явища сучасної культури у середовищі соціально-культурних та культурно-історичних реалій.

2.1. Загальна характеристика організаційних методів влаштування симпозіумів художньої кераміки. У підрозділі проаналізовано концептуальні ідеї та положення організації та проведення симпозіумів художньої кераміки. У підрозділі з'ясовано значення ролі куратора проекту в процесі організації симпозіумів художньої кераміки, його роль у формуванні основних концептуальних положень.

Дослідження конкретних симпозіумів художньої кераміки дало підстави зробити висновки про те, що активізація симпозіумів залежить від комплексу чинників, серед яких: наявність ініціативної групи та її «творчої волі» до проведення симпозіумів; наявність відповідної матеріально-технічної і сировинної бази; зростання активності художників-керамістів.

Наукове узагальнення прогресивних ідей та досвіду реалізації симпозіумів художньої кераміки в Україні наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. доводить, що головними ознаками успішності симпозіумної моделі є фактори оптимального співвідношення традиційності та новизни при організації симпозіумів. Доведено, що якість підготовки й організації симпозіумів художньої кераміки служить фактором забезпеченням ефективної адаптації та творчої роботи художника в якісно інших умовах; сприяє активізації розвитку особистісного інтелектуального та творчого потенціалу художника — учасника симпозіуму та допомагає створенню мистецьких творів.

2.2. Типологічні особливості організації симпозіумів художньої кераміки. У підрозділі розглянуто особливості проведених в Україні симпозіумів художньої кераміки та запропоновано їх типологію за певними ознаками (за статусом, за жанром, за умовами проведення).

У системі типологічного розгляду, симпозіуми художньої кераміки розглядаються за визначальними характеристиками організаційних моментів та особливостями мистецького спрямування. За своїми жанровими характеристиками, симпозіуми художньої кераміки поділяються на: симпозіуми станкової кераміки, симпозіуми міні-кераміки, симпозіуми монументальної керамічної скульптури, симпозіуми ландшафтної керамічної скульптури, симпозіуми «палаючої» («вогняної») керамічної скульптури, симпозіуми змішаного жанрового компоненту. За своїм статусом симпозіуми художньої кераміки поділяються на міжнародні, національні, всеукраїнські (з міжнародною участю), всеукраїнські, регіональні. За визначеністю художнього завдання симпозіуми художньої кераміки поділяються на ті, в умовах яких передбачена робота за визначеною тематикою, і ті, де така тематика відсутня.

У підрозділі доведено, що визначені типи дають змогу художникам орієнтуватися в розмаїтті симпозіумів, а організаторам — оптимізувати процеси підготовки та їх проведення з метою досягнення найкращого результату задля популяризації сучасного мистецтва, активізації художньої творчості та збереження виготовлених на симпозіумах робіт.

2.3. *Суспільно-культурна складова симпозіумів художньої кераміки як різновиду культурного процесу.* У підрозділі окреслено суспільно-культурну складову симпозіумів художньої кераміки. Головними завданнями соціокультурного порядку є стимулювання зацікавленості глядачів (спостереження за процесом створення мистецьких творів і безпосередня участь у майстер-класах); просвітницька робота серед місцевого населення; естетизація міського середовища (застосування садово-паркової керамічної скульптури, організація симпозіумних виставок і т. п.).

Природне та культурне середовище — як впливає на симпозіум, так і формується тим самим симпозіумом. Доведено, що симпозіуми віддзеркалюють прагнення художників до пошуків нових виражальних засобів кераміки, до фантазійного осмислення й застосування відомих технік і прийомів формотворення. Визначено, що симпозіуми художньої кераміки виступили інструментом висвітлення неоднорідності мистецьких спрямувань та загальних тенденцій розвитку керамічного мистецтва. Також доведено, що симпозіуми виступають своєрідним генеруючим культурологічним явищем, сприяючи активізації позитивних соціокультурних перетворень.

Третій розділ «Українські симпозіуми художньої кераміки у системі світового мистецького руху» складається з трьох підрозділів. На основі аналізу і узагальнення світового та вітчизняного історичного досвіду виявлено тенденції розвитку симпозіумів художньої кераміки в Україні кінця ХХ — на початку ХХІ століття. У розділі з'ясовано причини появи симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної української культури наприкінці ХХ століття, виявлено особливості генези симпозіумного руху в Україні в досліджуваний період. На основі аналізу особливостей формування системи симпозіумів художньої кераміки в Україні наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття, виявлено світові та вітчизняні тенденції розвитку симпозіумів у сфері художньої кераміки. Світовими тенденціями у сучасному мистецтві визначено: набирання обертів та зростання місця і ролі симпозіумів у сучасному мистецькому процесі; зростання суспільно-культурної складової симпозіумів у загальному культуротворчому процесі; зростання зацікавленості музейних інституцій до колекціонування створених на симпозіумах художньої кераміки робіт

3.1. *Історія та періодизація симпозіумного руху в сфері художньої кераміки в Україні та в світі.* У підрозділі досліджено світовий досвід проведення, подано історичний огляд симпозіумів художньої кераміки та показано їх роль у становленні сучасного керамічного мистецтва. Досліджуються традиційні та новостворені центри симпозіумів художньої кераміки.

У підрозділі запропоновано компаративний аналіз світового та вітчизняного досвіду в сфері симпозіумів художньої кераміки та запропоновано авторську періодизацію симпозіумів художньої кераміки в Україні.

Перший етап — передісторія симпозіумів художньої кераміки (1970-і — 1997) — позначений проведенням несистемних, епізодичних заходів, що склали підвалини майбутнього симпозіумного процесу.

Другий етап (1997–2001 рр.) — пов'язаний з започаткуванням систематичного симпозиумного руху в сфері художньої кераміки України; із залученням до участі провідних художників.

Третій етап (2002–2009 рр.) був часом своєрідної інтервенції концептуальних і проектних засад реалізованих симпозиумів у різні територіальні та соціокультурні проекти. Прикметною ознакою цього етапу виявлено появу нового типу симпозиумів художньої кераміки, заснованого на ініціативі самих художників.

З 2010 р. розпочинається *четвертий* етап досліджуваного процесу. Цей етап співвідноситься із відновленням проведення систематичних симпозиумів художньої кераміки у традиційних центрах та появою нових центрів. На цьому етапі виявлено суттєве зростання серед учасників симпозиумів художньої кераміки в Україні зарубіжних художників та активізація участі українських художників-керамістів у мистецьких проектах за кордоном. Це виявилось надзвичайно позитивним фактором поступальної інтеграції вітчизняної професійної художньої кераміки у світовий мистецький процес.

3.2. Світовий досвід участі українських митців у симпозиумах художньої кераміки. У даному підрозділі досліджено участь українських художників-керамістів у міжнародних симпозиумах художньої кераміки за межами України. Аналізується досвід участі українським митців у зарубіжних симпозиумах художньої кераміки. На конкретних прикладах простежуються тенденції розвитку світового симпозиумного руху, характеризуються особливі риси окремих симпозиумів.

У підрозділі визначено фахову складову вітчизняних симпозиумів у світовому мистецькому досвіді. Проаналізовано досвід участі українських художників у симпозиумах художньої кераміки в Україні та за кордоном та їх співпраця з зарубіжними художниками на симпозиумах художньої кераміки в Україні. Доведено, що українські художники на міжнародних керамічних симпозиумах продемонстрували високий мистецький рівень створюваних робіт, їх технологічну досконалість, що створило позитивний імідж не тільки національним школам художньої кераміки, а й усій нашій державі. У той же час констатовано, що участь українських художників на світових керамічних форумах є достатньо епізодичною і фрагментарною, що збіднює творче спілкування українських художників з колегами за кордоном.

3.3. Мистецтвознавчі аспекти симпозиумів художньої кераміки України у світовому мистецькому русі. У підрозділі досліджуються мистецькі роботи, створені на симпозиумах художньої кераміки. Ці твори демонструють широкий спектр стильових ознак і різноманітність образного наповнення. Середовище симпозиумів, спонукає до експериментів з формотворення, декорування та випалювання творів; породжує несподівані результати, знакові для усього сучасного мистецтва. Із середовища симпозиумів беруть початок ландшафтні, паркові, монументальні, «палаючі» керамічні скульптури.

Мистецькі твори, виготовлені на симпозиумах художньої кераміки, значною мірою сприяли активізації творчої думки в сфері художньої кераміки. У підрозділі розглянуто роботи з колекції національної галереї монументальної

керамічної скульптури (Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному), фондів Хмельницького обласного художнього музею, низки приватних колекцій. Зокрема, досліджуються творчість на симпозіумах українських художників: С. Андрусіва, Л. Антонової, О. Бабака, О. Безпалків, Л. Березненко, Г. Боро, Л. Богинського, В. Вінковського, А. Ільїнського, Т. Левківа, О. Липи, М. Малишка, Г. Міміношвілі, Ю. Мусатова, С. Пасічної, П. Печорного, Т. Потапенко, С. Радька, А. Собяніна, М. Теліженка, В. Хижинського, Л. Шилімової-Ганзенко та ін.

ВИСНОВКИ

1. На основі здійсненого мистецтвознавчого аналізу, систематизації та узагальнення джерел та матеріалів, з використанням авторських підходів, визначено й проаналізовано основні етапи становлення й розвитку симпозіумів художньої кераміки в Україні як явища сучасної художньої культури. Обґрунтовано культурологічну сутність та критерії успішності симпозіумів художньої кераміки. Доведено, що використання терміну «симпозіум» для характеристики процесу творчої співпраці художників-керамістів у певному середовищі та з певними попередньо визначеними умовами та творчими завданнями, що має на меті спілкування, обмін досвідом, пошук новаторських підходів до створення мистецьких робіт є найбільш чітким, повним і логічно обґрунтованим.

2. У процесі системного аналізу виявлено, що симпозіуми художньої кераміки в Україні — самодостатні культурно-мистецькі проекти — стали катализатором соціокультурного середовища для якісного гуртування професійної спільноти художників-керамістів. Доведено, що симпозіуми стали майданчиком реалізації прогресивних наукових та мистецьких ідей, з'ясовано вплив симпозіумів керамістів на становлення творчої особистості окремих митців та визначене значення всеукраїнських і міжнародних симпозіумів в Україні та за її межами для залучення вітчизняних художників до світових мистецьких процесів. Зроблено висновок, що реалізація симпозіумних проектів в сфері художньої кераміки не тільки сприяла активізації процесів розвитку сучасного мистецтва, але і була генеруючим ці процеси явищем.

3. На підставі детального аналізу фахової складової симпозіумів художньої кераміки в Україні (кількість та персональний склад задіяних художників; мистецький рівень створених керамічних робіт; розмаїття застосування різноманітних керамічних технік та наявність експериментів; рівень суспільно-культурного резонансу; динаміку мистецьких процесів) наприкінці ХХ століття — до 2014 р. включно, — стверджується факт того, що симпозіуми художньої кераміки в Україні за фаховою наповненістю у досліджуваній період стали вагомим явищем сучасної художньої культури.

4. Проведений аналіз мистецтвознавчих аспектів створених на симпозіумах художньої кераміки робіт дав змогу констатувати, що ці твори демонструють широкий спектр стильових ознак і різноманітність образотворення. Середовище симпозіумів спонукає до експериментів з формотворення, декорування та випалювання творів; породжує несподівані результати, знакові для усього

сучасного мистецтва. Доведено, що проведення симпозіумів художньої кераміки в Україні та світі досліджуваного періоду є цілісною динамічною системою, важливим компонентом формування сучасного мистецтва.

Виконана праця не вичерпує усіх аспектів проблеми симпозіумів художньої кераміки в Україні наприкінці ХХ — на початку ХХІ століття. До перспективних напрямів подальших досліджень слід віднести більш глибоку розробку теоретичних і методологічних аспектів симпозіумів художньої кераміки як явища сучасної культури, вивчення кураторської ролі у цьому процесі, а також подальше дослідження творчості окремих художників на симпозіумах художньої кераміки.

ПУБЛІКАЦІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. *Зіненко Т. М.* Шляхи розвитку сучасного керамічного мистецтва України (на прикладі Всеукраїнських симпозіумів монументальної кераміки) [Текст] / Т. М. Зіненко // Вісник Львівської академії мистецтв : зб. наук. праць / за ред. Р. Т. Шмагала. — Львів : Укр. технології, 1999. — Спецвип. : Мистецька школа напередодні III тисячоліття. — С. 99–103 : іл.

2. *Зіненко Т. М.* Проблеми та перспективи мистецької кераміки України на межі тисячоліть) [Текст] / Т. М. Зіненко // Українське гончарство : Національний культурологічний щорічник. За роки 1996–1999 / за ред. О. Пошивайла. — Опішне : Укр. народознав., 1999. — Кн. 4. — С. 159–166 : іл.

3. *Зіненко Т. М.* Новий смак давньої насолоди (про симпозіуми «раку-кераміку» в Україні і не тільки) [Текст] / Т. М. Зіненко // Український керамологічний журнал. — 2001. — № 2. — С. 99–102 : іл.

4. *Зіненко Т. М.* Перший монументальний (про перший симпозіум монументальної кераміки в Опішні «Поезія гончарства на майданах і в парках України» (Опішне '1997) з нагоди його десятиліття [Текст] / Т. М. Зіненко // МІСТ : Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. — К. : Інтертехнологія, 2006. — № 3. — С. 93–105 : іл.

5. *Зіненко Т. М.* Культурологічна модель симпозіумів художньої кераміки в Україні як явища сучасної культури [Текст] / Т. М. Зіненко // Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. — Рівне : РДГУ, 2013. — Вип. 19, т. 2. — С. 301–306.

6. *Зіненко Т. М.* Проблемологічне поле симпозіумів художньої кераміки в системі наукового знання [Текст] / Т. М. Зіненко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : зб. наук. пр. — Х. : ХДАДМ, 2014. — С. 61–66.

7. *Зіненко Т. Н.* Симпозиумы художественной керамики и их место в современном арт-процессе [Электронный ресурс] / Т. Н. Зіненко // Universum : филология и искусствоведение : электрон. науч. журн. — 2014. — № 6 (8). — Режим доступу: <http://universum.com/en/philology/archive/item/1400>.

8. *Зіненко Т. М.* Всеукраїнські симпозіуми монументальної кераміки в Опішньому і сучасне гончарство [Текст] / Т. М. Зіненко // Традиційне й особистісне у мистецтві : колективне дослідження за матеріалами Четвертих гончарівських читань. — К. : УПНЦ «Музей Івана Гончара», 2002. — С. 309–312.

9. *Зіненко Т. М.* Полтавська школа художньої кераміки у культуротворчому становленні регіону : досвід, реалії, перспективи [Текст] / Т. М. Зіненко // МІСТ : Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. — К. : Хімджест, 2010. — Вип. 7. — С. 52–55 : іл.

10. *Зіненко Т. М.* Мистецтво кераміки в умовах діалогу культур [Текст] / Т. М. Зіненко // Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Інноваційний розвиток суспільства за умови кросс-культурних взаємодій». — Суми, 2009. — Т. 4. — С. 112–114.

11. *Зіненко Т. М.* Художнє життя Полтавщини 90-х років ХХ століття (на прикладі симпозиумів художньої кераміки) [Текст] / Т. М. Зіненко // Дизайн, архітектура, образотворче мистецтво : міжвідомч. наук. зб. з матеріалів VI Всеукр. наук.-практ. конф. «Інновації в освіті, науці та виробництві», Полтава, 23–24 квітня 2009 року). — Полтава : Вид-во ПШП, 2009. — Вип. 6. — С. 259–267.

12. *Зіненко Т. М.* Формування колекції керамічної скульптури в Опішні. Частина перша «Поезія гончарства на майданах і в парках України» (1997–1998 рр.) [Текст] / Т. М. Зіненко // Музейні колекції: історія, дослідження, атрибуція : зб. наук. праць. — К. : ТОВ «ХІК», 2010. — С. 57–66 : іл.

13. *Зіненко Т. Н.* Кераміка «раку» в творчестве современных украинских художников [Текст] / Т. Н. Зіненко // История и культура традиционной Японии '6 / Рос. гос. гуманитарный ун-т ; [отв. ред. А. Н. Мещеряков]. — М. : Наталис, 2013. — С. 578–580.

14. *Зіненко Т. М.* Мистецькі процеси у сфері художньої кераміки : проблеми музеєфікації творів у вітчизняному і світовому контекстах [Текст] / Т. М. Зіненко // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Художник і музей : шляхи взаємодії». — Одеса, 2013. — С. 51.

15. *Зіненко Т. Н.* Социально-культурные аспекты симпозиумов художественной керамики как составляющей современного арт-процесса [Текст] / Т. Н. Зіненко // Материалы V Международной научно-практической конференции «Образование. Наука. Культура» (22 ноября 2013 г.) : сб. науч. ст. — Гжель : ГГХПИ, 2014. — С. 84–88.

16. *Зіненко Т. М.* Мистецтвознавчі аспекти симпозиумів художників-керамістів в Україні 1997–2001 рр. [Текст] / Т. М. Зіненко // МІСТ : Мистецтво, історія, сучасність, теорія : зб. наук. пр. / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. — К. : ВХ [Студіо], 2003. — № 1. — С. 63–69 : іл.

17. *Зіненко Т. М.* Vivat, керамізація! [Текст] / Т. М. Зіненко // Український керамологічний журнал. — 2003. — № 1 (7). — С. 127–133. : іл.

18. *Зіненко Т. М.* «Обрій біг загальмував...» (про художника-кераміста Сергія Радька) [Текст] / Т. М. Зіненко // Український керамологічний журнал. — 2003. — № 2–4. — С. 138–139, 190–191 : іл.

19. *Зіненко Т. М.* Душа кераміки (про Всеукраїнський симпозиум художньої кераміки «Україна соборна» [Текст] / Т. М. Зіненко // Українське мистецтво. — 2008. — № 4. — С. 187–189 : іл.

20. *Зіненко Т. М.* Архаїчний модерн Вячеслава Вінковського (про художника-кераміста Вячеслава Вінковського) [Текст] / Т. М. Зіненко // Культурологічні джерела. — 2008. — № 4. — С. 23–24 : іл.

21. *Зиненко Т. Н.* Симпозиумы «раку-керамики» в современном художественном процессе [Текст] / Т. Н. Зиненко // Проблемы современной науки : сб. науч. трудов. — Ставрополь : Центр научного знания «Логос», 2013. — : Вып. 4. — С. 48–58 : ил.

АНОТАЦІЯ

Зиненко Т. М. Симпозіуми художньої кераміки України кінця ХХ — початку ХХІ століття як явище сучасної культури. — На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства зі спеціальності 26.00.01 — теорія та історія культури. — Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. Київ, 2014.

У дисертації науково узагальнено концептуальні ідеї, світові та вітчизняні тенденції підготовки та організації симпозіумів художньої кераміки в кінці ХХ — початку ХХІ століття та роль симпозіумного руху в розвитку сучасного мистецтва.

Дане дослідження охоплює симпозіуми, як явище культури, в одному з проявів сучасного мистецтва — художній кераміці. Проведено системний культурологічний аналіз реалізованих мистецьких проєктів у сфері професійного керамічного мистецтва, досліджено особливості художнього життя в Україні, наприкінці ХХ — початку ХХІ століття. З'ясовано вплив симпозіумів керамістів на становлення особистості окремих художників і значення всеукраїнських та міжнародних симпозіумів в Україні та за її межами для поступального залучення вітчизняних художників до світового культуротворчого процесу. Обґрунтовано необхідність активізації та подальшого розвитку симпозіумного руху як суттєвої складової сучасного художнього життя; виведено типологізацію досліджуваних художніх проєктів за визначеними критеріями, представлено історію окремих мистецьких акцій та проаналізовано художні роботи, які створювалися в їх межах. Також наведено структурний огляд методологічних основ і особливостей організаційної підготовки проведення симпозіумів художньої кераміки.

Обґрунтовано етапи становлення та особливості симпозіумного руху в Україні в межах досліджуваного періоду; досліджено суспільно-культурного аспект явища симпозіумного руху, що включає реакцію суспільства на реалізацію даних проєктів та вплив цих проєктів на розвиток сучасного мистецтва.

Ключові слова: художня кераміка, симпозіуми художньої кераміки, художники-керамісти, мистецькі проєкти, симпозіумний рух.

АННОТАЦИЯ

Зиненко Т. Н. Симпозиумы художественной керамики Украины конца ХХ — начала ХХІ века как явление современной культуры. — На правах рукописи.

Диссертаций на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 — теория и история культуры. — Институт проблем

современного искусства Национальной академии искусств Украины. Киев, 2014.

В диссертации нашли научное обобщение концептуальные идеи, мировые и отечественные тенденции подготовки и организации симпозиумов художественной керамики в конце XX — начале XXI века.

Исследование охватывает один из видов искусства — художественную керамику в его современном культуротворческом контексте. Проведен системный культурологический анализ реализованных художественных проектов в сфере профессионального керамического искусства, исследованы особенности художественной жизни Украины, в конце XX — начале XXI века, выяснены аспекты влияния симпозиумов керамистов на становление личности отдельных художников, определено значение всеукраинских и международных симпозиумов в Украине и за ее пределами для привлечения отечественных художников к мировому культуротворческому процессу. Обоснована необходимость активизации дальнейшего развития симпозиумного движения как существенной составляющей современной художественной жизни; выведено типологизацию исследуемых художественных проектов по различным критериям, представлена история отдельных художественных акций и проанализированы художественные работы, которые создавались в пределах симпозиумов. Также приведен структурный обзор методологических основ и особенностей организационной подготовки проведения симпозиумов художественной керамики. Отдельно исследуется аспект социально-культурного поля: сотрудничество с организациями, предприятиями и меценатами, которые в той или иной степени поддерживают проект.

В работе дается оценка системе организации и проведения симпозиумов художественной керамики в Украине и в мире исследуемого периода. Симпозиумное движение является динамической системой, важным компонентом формирования нового этапа развития художественной керамики, где главное место принадлежит профессиональному творчеству. Симпозиумы художественной керамики рассматриваются как процесс, стимулирующий творческий потенциал художников, активизирующий процессы личностного роста и саморазвития, способствующий международному культурному обмену. Уровень выявления и решения творческих проблем симпозиума лежит в плоскости формирования концепции и творческой группы, и находится в прямой зависимости с уровнем творческого потенциала участников и уровнем технологического обеспечения. Проблемы технологического, организационного, бытового порядка являются одними из важнейших в организации симпозиумных проектов. Но главное, что обеспечивает успех любого симпозиума, — это стремление быть в эпицентре художественной жизни страны, Европы и мира: активно провоцировать неограниченный художественный поиск.

Керамические симпозиумы стали заметным явлением в художественной жизни многих стран мира на рубеже XX–XXI вв. Они приобретают масштабный размах и на постсоветском пространстве. Различные по статусу и жанру, по условиям участия и определению конечного результата, симпозиумы худо-

жественной керамики становятся неотъемлемой частью современного арт-пространства.

В диссертации детальному анализу подвергается проблемологическое поле симпозиумов художественной керамики, сосредоточенное в характеристике основных подходов, парадигм, этапов становления симпозиумов художественной керамики как явления современной культуры. Особым сегментом выступает возможность междисциплинарной разработки современных культурных форм и социально-культурных практик. Рассмотрены и систематизированы образцы личностного опыта кураторов симпозиумов в процессе создания проектов симпозиумов, проблемам репрезентативности их в среде социально-культурных и культурно-исторических реалий. Симпозиумы керамической скульптуры создали условия для перехода керамического искусства из «второго эшелона» к полноценной художественной жизни. Творческие поиски, метаморфозы форм и декора обусловили появление новых художественных реалий. Создаваемые на симпозиумах работы привели в движение мощные процессы духовного, пластического обновления, обусловили ряд технологических новшеств, вызвали интерес к древним керамическим техникам, к глубокому изучению и увлечению керамическими достижениями других этносов и эпох. В данном исследовании доказано, что симпозиумы художественной керамики сгенерировали процессы выхода искусства керамики на качественно новый уровень. Эти процессы лежат в плоскости поиска обобщающих моментов при решении творческих задач, поиска ассоциативности создаваемых художественных образов.

Исходя из критериев социально-культурной эффективности реализации рассматриваемых проектов, в работе отмечена их международная значимость, активизация культурного обмена, культурного диалога между художниками, которые работают в сфере художественной керамики. Региональная значимость состоит в сохранении и творческом развитии культурного наследия определенного региона, где проводятся симпозиумы, просвещении местного населения и привлечении его к сфере современного искусства, развитию культурных связей с другими регионами и странами.

Обоснованы этапы становления и особенности симпозиумного движения в Украине исследуемого периода; исследованы общественно-культурные аспекты данного явления, включающие реакцию общества на реализованные симпозиумные проекты и влияние этих проектов на развитие современного искусства. Подчеркнута необходимость активного дальнейшего развития симпозиумного движения как существенной составляющей современной художественной жизни; предложена типологизация исследуемых художественных проектов по различным признакам, представлена история развития симпозиумов художественной керамики, проанализированы отдельные художественные работы, создававшиеся в пределах симпозиумов. Приведен структурный обзор методологических основ и особенностей организационной подготовки проведения симпозиумов художественной керамики. Обоснованы этапы становления симпозиумного движения в Украине исследуемого периода.

Ключевые слова: художественная керамика, симпозиумы художественной керамики, художники-керамисты, художественные проекты, симпозиумное движение.

SUMMARY

Zinenko T. N. Symposia Art Pottery Ukraine late XX — early XXI century as a phenomenon of modern culture. — All rights of the manuscript reserved.

Thesis for obtaining a scientific degree of candidate in Fine Arts Sciences (IE PhD) for the specialty 26.00.01. — Theory and History of Culture. — Modern Art Research Institute, National Academy of Arts of Ukraine. Kyiv, 2014.

The author summarizes the conceptual ideas of science, global and domestic trends in the preparation and organization of artistic ceramics workshops in late twentieth and early twenty-first centuries.

This thesis covers ceramics in its modern culture creating context. The author has conducted a systematic cultural art projects analysis in the field of Decorative Arts. Also, the author has explored the specifics of art life in Ukraine in the late twentieth and early twenty-first centuries. She has studied the influence of ceramists' workshops on the forming of artistic personality in particular artists as well as the profound role of Ukrainian and international symposiums. The main purpose of these workshops aim for progressive involvement of domestic artists to the global culture forming process. Necessity for the further active development of workshops movement as a meaningful part of modern life has been explained; typology of the explored art projects by different characteristics has been introduced; the history of particular art movements and art works being created at that time have been shown. Also, the author has presented a structural overview of methodological principles and specifics of art ceramics workshops organization in Ukraine.

The stages of workshops movement development in Ukraine at the period studied have been depicted.

Keywords: artistic ceramics, artistic ceramics symposiums, artists — ceramists, art projects, symposium movement.